

59. Misilo E. Wstep / Misilo E. // Repatriacja czy deportacja. Przesiedlenie Ukraińców z Polski do USSR 1944–1946. – Warszawa : Oficyna Wydawnicza “Archiwum Ukraińskie”, 1996. – T. 1. Dokumenty 1944 – 1945. – S. 5–16.
60. Motyka G. Pany i rezuny. Współpraca AK–WiN–UPA 1945–1947 / G. Motyka., R. Wnuk. – Warszawa, 1997. – 232 s.
61. Siwicki M. Eksterminacja Zakerzonja / Siwicki M. // Dzieje konfliktyw Polsko-Ukraińskich. – Warszawa, 1994. – Tom trzeci. – S. 11–72.
62. Sowa A. L. Stosunki polsko-ukraińskie 1939–1947. Zarys problematyki / Sowa A. – Kraków, 1998. – 342 s.

Статья посвящена исследованию особенностям изучения отечественными учеными хода депортационных процессов и перемещения населения западных областей УССР, которые происходили в 1944–1953 гг. в контексте этнонациональных изменений в крае, вызванные репрессиями сталинского режима. Главной задачей статьи является попытка оценить и проанализировать основные историографические подходы к изучению данной темы, определить степень ее научной разработки и выявить отражение исследователями содержания и методов реализации миграционной политики тоталитарной машиной. Также в статье на основе анализа научных работ посвященных данной теме, показано, что миграционная политика советского руководства в отношении населения Западной Украины была направлена в первую очередь на подавление национально-освободительного движения региона и адаптации его к привычной модели советского управления.

Ключевые слова: Советизация, историографический анализ, комплексное исследование, депортации, перемещения, миграционные процессы, тоталитарный режим, репрессии, западные области УССР, этнические земли.

The article is devoted to the investigation of learning peculiarities domestic scientists the course of deportee processes and the displacement of the USSR western regions, which took place in 1944–1953 of the twentieth century in the context of ethnic changes on the territory which was caused by Stalin repression regime. The main aim of the article is an attempt to evaluate and analyze the main historiographical approaches to the studying of a given subject, to determine the degree the degree of its scientific development and find the investigator's display content and realization methods of the migration policy by the totalitarian machine. Besides the article is based on the analysis of scientific works, which are devoted to this subject, it is shown that the migration policy of the Soviet leadership as to the population of Western Ukraine was directed first of all to the national liberation movement of the region and its adaptation to the usual example of the Soviet government.

Keywords: sovietization, historiographical analysis, comprehensive research, deportations, displacement, migration processes, totalitarian regime, repressions, the western regions of the USSR, ethnic soils.

УДК 94(477)-061.2: 94(438) “1947/1989”

ББК 63. 3 (4 Укр)

Наталія Стецюк

ДЖЕРЕЛА ДО ВИВЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ У ПОЛЬЩІ (1947–1989 рр.)

У статті проаналізовано значний документальний матеріал з проблеми дослідження, який знаходиться в державних архівах Польщі: у Варшаві в Архіві Актів Нових (ААН, ААН) і Центральному військовому архіві ім. Болеслава Валігули (ЦВА, СВА), Державному архіві в Перемишлі (ДАП, АРР), Державному архіві в Жешові (АРЗ). Виходячи з проблемно-хронологічного принципу джерельно-документальну базу поділено на кілька важливих і взаємодоповнюючих груп, відповідно до їхнього походження: матеріали партійних і державних органів, командування Війська польського, громадських структур української меншини в ПНР, частина з яких вводиться до наукового обігу вперше.

Ключові слова: джерела, архівні матеріали, документи, національно-культурне життя, українська меншина, УСКТ.

Відсутність в українській історіографії комплексного дослідження національно-культурного життя української меншини в Польщі 1947–1989 рр. можна пояснити особливістю архівних матеріалів. Головну перешкоду становить недосконалість системи комплектування архівних фондів. У державних архівах Польщі документи цієї тематики розпоршені серед величезного масиву інших матеріалів, які переважно й виз-

начають назву фонду збереження. Доступ до окремих громадських архівів, зокрема Архіву Об'єднання українців у Польщі, і сьогодні залишається обмеженим, а його матеріали слабо впорядковані.

Метою статті є комплексний аналіз архівних матеріалів з даної проблематики, які вперше репрезентуються автором у цій статті. Це документи, що зберігаються в архівах Республіки Польща: у Варшаві в Архіві Актів Нових (ААН, ААН) і Центральному військовому архіві ім. Болеслава Валігули (ЦВА, СВА), Державному архіві в Перемишлі (ДАП, АРР), Державному архіві у Жешові (АРРz).

Виходячи з проблемно-хронологічного принципу, закладеного в основу дослідження, джерельно-документальну базу можна поділити на кілька важливих і взаємодоповнюючих груп відповідно до їхнього походження: матеріали партійних і державних органів, командування Війська польського, громадських структур української меншини в ПНР.

Серед матеріалів, які дозволяють установити вплив урядової політики на розвиток національно-культурного життя українського населення в Польщі впродовж 1947–1989 років, важливе значення мають документи Центрального комітету Польської об'єднаної робітничої партії (ЦК ПОРП). Так, нами використовувалися матеріали, створені в результаті діяльності членів цієї партійної структури, її секретаріату, урядових представників, а також працівників Відділу культури й Комісії в національних справах, що функціонували в різний час у структурі ЦК. Вони зберігаються в Архіві Актів Нових у Варшаві й переважно представлені ухвалами чи проектами ухвал ЦК, розпорядженнями до воєводських, повітових партійних і державних структур, громадських організацій у справі національної політики й ідеологічної роботи. Більшість із цих документів була прийнята з метою забезпечення реалізації державної політики щодо національних меншин, а також установлення контролю за виконанням розпоряджень влади.

Лише незначна кількість архівних одиниць з документами такого характеру виключно присвячені досліджуваній проблематиці. Це ускладнює пошук потрібної інформації, розпорошеної серед матеріалів найбільшого за своїм об'ємом фонду ААН. Цікавим винятком, який наводить на думку про “гіперважливість” цього питання для комуністичної партії Польщі, є справа, що містить документи “з діяльності націоналістичного елемента серед української меншості” [11]. Уже побічний огляд матеріалів засвідчує культивування стереотипу “українця-бандерівця” навіть у середовищі партійних лідерів країни, а також панування страху втратити контроль над українською меншиною. Найбільш розлога інформація цих документів стосується аналізу “національних проявів” у середовищі української інтелігенції, опрацювання пропозицій ефективної боротьби з ними.

Крім того, документи ЦК ПОРП містять інформацію не лише про заходи партійного керівництва в національній сфері, а й про настрої населення, викликані діями влади. Зокрема, регіональну специфіку функціонування партійних установ та їх зацікавлення національно-культурним життям українського населення відображають документи повітових комітетів ПОРП.

Цінність цих матеріалів як історичних джерел буває різною. Найбільш вірогідні та повні дані про ситуацію в регіоні отримували місцеві партійні керівники, однак не завжди ця інформація в повному обсязі надходила до Варшави. На кожному щаблі влади інформація фільтрувалася, загальні звіти будувалися відповідно до поставленого конкретного завдання в максимально позитивному світлі для керівництва нижчої ланки. Серед значного масиву документів партійних органів першочергове значення становлять нотатки та звіти про реагування українців на заходи комуністичної влади в національній сфері та додатки до них: колективні петиції, відкриті листи, індивідуальні скарги українського населення, вирізки з місцевої преси тощо.

Документи партійних органів влади також часто зустрічаються серед матеріалів з інших опрацьованих фондів, що лише підтверджує міцне поєднання державного та партійного апаратів у комуністичній Польщі.

Дослідження становища українського населення в ПНР після акції “Вісла”, а також передумов його консолідації на нових місцях проживання здійснювалися на основі документів з фонду Міністерства повернутих земель (ф. 196, ААН). Цей державний орган був створений з метою управління північними та західними землями, що остаточно відійшли до Польщі лише після Другої світової війни. У період свого існування впродовж 1945–1949 рр. Міністерство повернутих земель координувало діяльність усіх державних структур у межах цієї території. Такий особливий статус був зумовлений, насамперед, бажанням комуністичної партії встановити свій одноосібний контроль за цим регіоном, вивівши його з-під управління Міністерства публічної адміністрації, яке на той час очолював представник партійної опозиції. Це могло стати на перешкоді реалізації наміченого комуністами курсу, спрямованого на етнічне обезбарвлювання проблемного регіону. Міністерство було ліквідоване відразу після остаточного встановлення монополії комуністичної партії в Польщі в 1949 р.

Основний масив документів цього фонду присвячений проблемам осадництва на території північних і західних земель Польщі, серед яких важливе місце займають матеріали, що стосуються українських переселенців. Вони репрезентують собою, у першу чергу, розпорядження, евакуаційні плани, протоколи конференцій, розклади транспортів, кореспонденцію центрального Департаменту поселення [1], а також щомісячні звіти воєводських Відділів поселення про ситуацію з “осадниками з операції Вісла” [2; 3]. На основі аналізу зазначених матеріалів вимальовується картина перших років проживання українських переселенців на нових місцях, наповнена беземоційними описами жахливих побутових умов, неприязного ставлення до новоприбулих, їх психічної надламності, бажання заховатися від усього світу.

Документи мають регіональну структуру за воєводствами [4; 6], однак не всі воєводства представлені окремими справами. Незначна частина матеріалів об’єднана під загальними назвами без зазначення конкретної місцевості [5]. Крім того, деякі справи фонду структуровані за напрямками діяльності державних органів у сфері українського осадництва.

Матеріали Міністерства повернутих земель потребують критичного опрацювання, особливо це стосується статистики. Достовірність інформації залежить від сумлінності виконання своїх обов’язків місцевими відділами й інспекторами, більшість з яких маніпулювали цифрами й фактами, корегували їх відповідно до політичної кон’юнктури. Використання цих документів потребує зіставлення з іншими джерелами для встановлення вірогідності й об’єктивності статистичних даних, конкретних фактів, подій. Підвищеної уваги дослідника вимагають назви населених пунктів і прізвища, які зустрічаються у звітах з теренів, часті помилки описового характеру ускладнюють ідентифікацію місцевості й особи.

Матеріали органів управління зберігаються також у фонді Міністерства публічної адміністрації і відображають взаємини населення і місцевих органів влади (ф. 199, ААН). Якщо Міністерство повернутих земель представлене документами з перших років проживання українців на нових місцях у північних і західних регіонах країни, то специфікою фонду Міністерства публічної адміністрації є переважно загальнодержавний характер його документів. Систематизацію матеріалів тут здійснено за напрямками зацікавлень цього органу управління. Так, протоколи, викази, кореспонденція міністерства, що стосуються діяльності релігійних структур у Польській державі, відображають релігійні аспекти національно-культурного життя української меншини в умовах комуністичного режиму, допомагають з’ясувати роль церкви в його становленні та розвитку [7].

Поєднання “національного” і “релігійного” надає особливого звучання окремим документам такого спрямування. Особливо, якщо поряд розміщені матеріали про ставлення РКЦ та її духовенства до проблем функціонування українських релігійних організацій у досліджуваний період. У фонді зберігається й низка документів, що відображають ставлення центральних і місцевих органів влади до необхідності задоволення релігійних потреб українського населення, його боротьби за свободу віровизнання [10].

Лише об’ємні матеріали фонду поділені за регіонами. Така особливість зберігання застосована до документів перших повоєнних років, що дає можливість доповнювати інформацію з північно-західних регіонів держави даними інших регіональних документів [8; 9] про ставлення українців до акції “Вісла”, їхні спроби повернення назад на попередні місця проживання, сприйняття цього явища, яке поступово набувало систематичного характеру, владою та польським населенням на місцях, а також спроби збереження переселенцями власної національної ідентичності в умовах політики асиміляції.

Подібний характер мають документи Державного репатріаційного уряду, зокрема, його відділу в Жешові (ф. 3), що зберігаються в Державному архіві в Перемишлі. Поєднання цієї урядової структури з Міністерством повернутих земель і публічної адміністрації, про що свідчить хоча б окрема справа з розпорядженнями цих міністерств і кореспонденцією з ними [12], уможлиблює комплексне дослідження документів цих фондів. Ця особливість має також інший важливий момент: матеріали Державного репатріаційного уряду (відділення в Жешові) містять переважно нотатки та звіти місцевих інспекторів, які не завжди відповідають офіційній документації.

Доповнюють зазначені документи матеріали генерального штабу Польського війська (ф. 1064), що зберігаються в Центральному військовому архіві ім. Болеслава Валігули в м. Варшава. Головна увага була зосереджена на рапортах і звітах операційної групи “Вісла”, створеної не лише для організації переселенської акції, а й контролю за чітким виконанням її умов на місцях нового поселення. Таємний характер документів, а також специфіка викладу матеріалів підвищують довіру до викладеного матеріалу в цих документах. Крім того, матеріали операційної групи “Вісла” досить часто містять критику діяльності місцевої влади північних і західних регіонів держави, виправлення офіційних статистичних даних, що дозволяє використати цей матеріал для зіставлення інформації з інших опрацьованих документів.

Особливої уваги заслуговує офіційне листування вищого військового командування операційною групою “Вісла” з особистими враженнями про українських переселенців, що допомагає відтворити рівень сприйняття українців військовими, як яскравих представників польського суспільства.

Наскільки багатими на інформацію є документи цієї групи, настільки важко отримати можливість їхнього опрацювання. Система доступу передбачає багатомісячне очікування на дозвіл, відсутність попереднього запису на перебування в читальному залі з обмеженою кількістю місць, що робить працю в Центральному військовому архіві важкодоступною, особливо для іноземного науковця.

Інформацію про громадське, культурно-освітнє життя українців 50-х – першої половини 70-х рр., окрім документів центральних і місцевих партійних органів, містять матеріали Міністерства освіти (ф. 285), що зберігаються в ААН, які є головним джерелом дослідження проблеми українського шкільництва в комуністичній Польщі.

Матеріали фонду представлені розпорядженнями вищих органів влади у справі української освіти, звіти шкільних інспекторів та інспекторів місцевих відділів освіти про порядок і наслідки реалізації освітньої державної програми для національних меншин ПНР. Важливе значення мають статистичні дані, на основі яких можливо простежити динаміку розвитку цієї сфери діяльності української громади.

Документи Міністерства освіти відображають різні аспекти культурно-освітнього життя української меншини в ПНР. Так, серед матеріалів українського шкільництва знаходимо інформацію про організацію викладання української мови як додаткової в деяких польських школах, пунктів вивчення української мови, відкриття декількох українських навчальних закладів, а також проблеми їхнього функціонування в умовах комуністичного режиму. Не залишалися поза увагою представників міністерства українські вчителі, їхнє забезпечення “правильним” дидактичним матеріалом. Аналіз документів такого характеру засвідчує, що для влади в ПНР більш важливим було ідеологічно-правильне виховання українців, ніж задоволення їхніх освітніх потреб. Матеріали міністерства подають не лише інформацію, що стосується українського шкільництва, проблем вищої школи та позашкільної освіти (про бібліотечні фонди, спортивне виховання тощо), а й про ставлення української громади до освітніх реформ уряду, їхнє прагнення досягти рівноправності українського навчання в польській системі освіти.

Особливістю фонду є поєднання документів не за національною ознакою їх учасників, а в хронологічній послідовності, об’єднуючи дані, що стосуються всіх непольських національностей ПНР. Це, з одного боку, ускладнює працю з документами, а з іншого, – надає можливість з’ясувати спільні та відмінні риси урядової політики у сфері освіти представників національних меншин.

Регіональну специфіку освітньої діяльності українців у ПНР можна з’ясувати на основі матеріалів Воєводського уряду та національної ради в Жешові (Ф. 43, Ф. 1258), які розміщені в Державному архіві в Жешові. Незважаючи на подібну назву розглянутих справ “Школи з українською мовою навчання” [13–17], що різняться на перший погляд лише роками документів, більшість з них уміщують документи, які представляють значно ширше коло аспектів національно-культурного життя української меншини в Польщі. Це – організація художніх колективів, спортивних секцій, наукових лекцій тощо. Водночас у справах “Національні справи” [18; 19] знаходимо також інформацію про українське шкільництво. Лише комплексний аналіз цих документів допомагає повноцінно вивчити досліджувану проблему.

Окрему групу архівних документів представляють матеріали громадських установ української меншини Польщі, що займали провідне місце в її національно-культурному житті впродовж 1947–1989 рр. Це, насамперед, документація УСКТ у Польщі, єдиної української організації, яка представляла інтереси українців перед польською комуністичною владою. Головною метою його діяльності, згідно зі статутом, був розвиток культурного життя українців ПНР, що позначилося на характері документів Товариства. Значний масив документації УСКТ зберігається в Державному архіві в Жешові (ф. 43), який представлений постановами з’їздів, ухвалами Головного правління Товариства, звітами місцевих повітових і містечкових відділів, гуртків. Ці матеріали є основним джерелом для з’ясування ролі та місця УСКТ у процесі консолідації української меншини в ПНР, розвитку української культури та шкільництва. Аналіз розпоряджень політичних і державних органів, розміщених серед матеріалів УСКТ, допомагає встановити рівень залежності цього Товариства від державної влади. Особливу цікавість становить документація редакції “Наше слово”, що переважно розпорошена серед матеріалів Міністерства освіти. Значний масив листів українців до редакції, переважно зі скаргами на політику місцевої влади, дискримінаційні утиски, указує на важливе значення цього періодичного видання в житті української громади ПНР, особливо в процесі захисту прав українців.

Завдяки поєднанню зазначених архівних матеріалів, національно-культурне життя української меншини кінця 40-х – першої половини 70-х рр. ХХ ст. набуває реальних обрисів, підтверджених перевіреними фактами. Події кінця 70-х – кінця 80-х рр. потрібно вивчати за допомогою інших типів джерел, що зумовлено особливістю доступу до

архівних документів у Республіці Польща, зокрема опублікованих джерел. Їх основу становлять збірники документів і матеріалів. Унікальним за науковим обсягом археографічної інформації є збірник документів “Українці в Польщі. 1944–1989. Боротьба за національну ідентичність”, упорядкований польськими істориками Р.Дроздом та І.Галагідою. У збірнику зібрані важливі документи, що містять інформацію про національну політику комуністичної влади щодо українського населення, боротьбу українців за свої права [30].

Діяльність української меншини кінця 1980-х рр. у національно-культурній сфері, а також основні тенденції релігійного життя українських греко-католиків відображають документи, видані за підтримки Об’єднання українців у Польщі в 1993 р. [31; 33]. Їх доповнюють документи з історії Православної церкви комуністичної доби, що були впорядковані та систематизовані К. Урбаном [34].

Корисну інформацію можна почерпнути зі сторінок періодичних видань, основу яких становлять публікації газети “Наше слово”. Тижневик “Наше слово” став популярним поміж української національної меншини в Польщі, а для дослідників – оригінальним джерелом, що має пізнавальну та академічну цінність [35, с.147]. На шпальтах цього періодичного видання, пресового органу УСКТ, систематично були розміщені матеріали, які документували діяльність Товариства, культурні заходи за участю українських художніх колективів з Польщі й УРСР, інформації на тему українського шкільництва та освіти тощо.

За умов недоступності архівних матеріалів 80-х рр., ці публікації інколи виступають єдиним джерелом для з’ясування окремих обставин тих часів. Однак аналіз періодики “Нашого слова” засвідчив наявність ідеологічного забарвлення його публікацій, особливо більш раннього періоду, які потрібно використовувати дуже обережно, після джерелознавчого аналізу.

Подібний підхід застосовувався до польських періодичних джерел, які перебували під контролем комуністичної влади (“Trybuna Ludowa”, “Tygodnik Powszechny”, “Prawo i Życie” тощо).

Джерельну базу дослідження збагатили й спогади безпосередніх учасників подій. Серед них виокремлюємо мемуари членів проводу УСКТ, представників українського духовенства та пересічних українців. Головна маса з них об’єднана в збірники [20; 25; 32], однак детальний характер мають спогади індивідуального характеру [21–24; 26; 27–29] щодо окремих подій національно-культурного життя української меншини в Польщі в 1947–1989 рр.

Отже, основу джерельної бази цього дослідження склали переважно архівні матеріали, раніше не відомі або такі, що їх не використовували в контексті досліджуваної проблематики, опубліковані джерела, періодична преса та мемуарні публікації. Найбільшою інформативністю виділяються архівні документи, що зберігаються в архівосховищах Республіки Польща. Зокрема, матеріали партійних, державних, військових органів, а також громадських структур української меншини в ПНР. Їх аналіз дозволив окреслити основні сфери національно-культурної діяльності українців у Польщі в 1947–1989 рр.

Окремі аспекти досліджуваної проблематики вдалося розглянути завдяки опрацюванню опублікованих джерел, періодичної преси та спогадів сучасників тогочасних подій. Вони становлять особливу цінність для висвітлення подій кінця 70–80-х рр. ХХ ст., що зумовлено обмеженістю доступу до архівних матеріалів в архівах Республіки Польща цього періоду.

1. Archiwum Akt Nowych (далі – AAN), z. 196, sygn. 662. – 667 k.
2. AAN, z. 196, sygn. 669. – 439 k.
3. AAN, z. 196, sygn. 784. – 273 k.
4. AAN, z. 196, sygn. 786. – 452 k.

5. AAN, z. 196, sygn. 787. – 823 k.
6. AAN, z. 196, sygn. 788. – 232 k.
7. AAN, z. 199, sygn. 681. – 169 k.
8. AAN, z. 199, sygn. 780. – 412 k.
9. AAN, z. 199, sygn. 783. – 329 k.
10. AAN, z. 199, sygn. 1040. – 67 k.
11. AAN, z. 237, sygn. 127/XIV. – 147. – 123 k.
12. APP, z. 3, sygn. 419. – 317 k.
13. APRz, z. 43, sygn. 6201. – 87 k.
14. APRz, z. 43, sygn. 6203. – 79 k.
15. APRz, z. 43, sygn. 6204. – 93 k.
16. APRz, z. 43, sygn. 6205. – 65 k.
17. APRz, z. 43, sygn. 6206. – 68 k.
18. APRz, z. 43, sygn. 10185. – 87 k.
19. APRz, z. 43, sygn. 10187. – 34 k.
20. Акція “Вісла”. Документи / [наук. ред. і упоряд. Є. Місило]. – Л. ; Нью-Йорк : Наукове товариство ім. Шевченка у Львові, 1997. – 564 с.
21. Грінвальд М. Холмський театр : спогади / М. Грінвальд // Пастернак Є. Нарис історії Холмщини і Підляшшя. Новіші часи. – Вінніпег ; Торонто : Ін-т дослідів Волині, 1989. – С. 197–201.
22. о. митрат Дзюбина С. І стверди діло рук наших. Спогади / о. митрат Степан Дзюбина. – Варшава : Український архів, 1995. – 532 с.
23. Заброварний С. Інституційні форми життя українців після 1947 року : спогади / С. Заброварний // Наше слово. – 2006. – № 25. – С. 3–4.
24. Караванська-Байляк А. Во ім'я Твоє : спогади / А. Караванська-Байляк. – Варшава : Український архів, 2000. – 439 с.
25. Пропам'ятна книга “1947” / [наук. ред. Б. Гука]. – Варшава : Тирса, 1997. – 648 с.
26. Савчук О. Чужі серед своїх: доля депортованих українців Холмщини / О. Савчук // Депортації українців і поляків: кінець 1939 – початок 50-х рр. (До 50-річчя операції “Вісла”) / [упоряд. Ю. Сливка]. – Л. : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 1998. – С. 87–94.
27. Сивіцький М. Геноцид під цензурою / М. Сивіцький // Український альманах. – 1996. – № 28. – С. 60–68.
28. Щирба М. Моя участь в підготовці до Першого з'їзду УСКТ / М. Щирба // Український календар (Варшава). – 1976. – С. 71–79.
29. Щирба М. Погляд з Гурова Ілавецького / М. Щирба // Український календар (Варшава). – 1996. – С. 90–91.
30. Drozd R. Ukraińcy w Polsce. 1944–1989. Walka o tożsamość (Dokumenty i materiały) / R. Drozd, I. Hałagida. – Warszawa : Burchard edition, 1999. – 302 s.
31. O tożsamość grekokatolików. Zbór dokómentów z historii Cerkwi grekokatolickiej w Polsce / [red. M. Czech]. – Warszawa : Związek Ukraińców w Polsce, 1993. – 318 s.
32. Tradycja a tożsamość. Wywiady wśród mniejszości ukraińskiej w Przemysłu / [oprac. : K. Hann, S. Stępień]. – Przemysł : PWIN, 2000. – 318 s.
33. Ukraińcy w Polsce. 1989–1993 : dokumenty / [oprac. M. Czech]. – Warszawa : Związek Ukraińców w Polsce, 1993. – 318 s.
34. Urban K. Kościół prawosławny w Polsce 1945–1970 : dokumenty / [oprac. K. Urban]. – Kraków : Astra, 1996. – 418 s.
35. Пронь Т. Український тижневик “Наше Слово” (Варшава) як оригінальне джерело вивчення передумов і перебігу примусового переселення українців Польщі в 1944–1947 рр. // Історичний архів. – 2010. – С. 147–152.

В статтє анализуєтьсє значительный документальный материал по проблеме исследования, который находится в государственных архивах Польши: в Варшаве в Архиве Актów Новых (ААН, ААН) и Центральном военном архиве им. Болеслава Валигулы (ЦВА, СВА), Государственном архиве в Перемышле (ГАП, АРР), Государственном архиве в Жешове (АРРz). Исходя из проблемно-хронологического принципа документальную базу разделено на несколько важных и взаимодополняющих групп, согласно их происхождения: материалы партийных и государственных органов, командования Войска польского, общественных структур украинского меньшинства ПНС, часть из которых вводится в научный оборот впервые.

Ключевые слова: *источники, архивные материалы, документы, национально-культурная жизнь, украинское меньшинство, УОКО.*

The article deals with considerable documentary records of the issue under study which can be found in the State Archives of Poland: Archiwum Akt Nowych, Warsaw (AAN); the Central Military Archive (Centralne

Archiwum Wojskowe, CWA); Przemysl State Archive (APP); Zseshuv State Archive (APRz). Considering principles of chronological order, documentary source database is divided into several important complementary groups according to their origin: the materials of party and state bodies, Headquarters of Wojsko Polskie; public institutions of the Ukrainian minorities in Poland. Some of the materials have been introduced to scientific viewing for the first time.

Key words: *sources, archival materials, documents, national and cultural life, the Ukrainian minority.*

УДК 379.85

ББК 63.3 (4 Укр) 5

Олена Дутчак

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОТУРИЗМУ: ІСТОРІОГРАФІЯ

У статті виокремлено та проаналізовано основні підходи сучасних українських та зарубіжних вчених до визначення поняття “етнотуризм”, “етнічна культура”, окреслено етнічні туристичні ресурси.

Ключові слова: *етнотуризм, дефініція, ностальгічний туризм, аборигенний туризм, етнічні туристичні ресурси, етнокультура.*

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Кожен соціокультурний феномен проходить традиційні стадії свого розвитку: зародження, розвиток, стає існування та занепад. На сучасному етапі розвитку суспільства, інформаційного за своєю суттю, науковий простір динамічно “всмоктує” та інтерпретує явища реальної дійсності. Характерною та закономірною рисою сучасної науки виступає звернення до вивчення суспільних явищ, зародження яких в українських реаліях відбулося не так давно. Однією із таких проблем виступає наукове дослідження українського етнотуризму. Надзвичайно важливим постає завдання вивчення термінологічних проблем етнотуризму – окреслення його сутнісних характеристик та вироблення максимально адекватної їм дефініції.

Ця проблема знайшла своє відображення на сторінках наукових праць низки зарубіжних та українських вчених. Однак не існує єдиного підходу до визначення поняття “етнічний туризм”.

Як слушно зауважує львівська дослідниця С.Муравська, передусім варто звернутися до напрацювань європейської та американської науки, де в середині 70-их рр. піднімалися питання про необхідність дослідження такого нового явища в розвитку туризму, як етнічний туризм. Розвиток етнотуризму був спричинений особливостями розвитку суспільства, урбаністичними процесами, з їх позитивними та негативними наслідками і бажанням окремих представників цивілізації повернутися прийомні на короткий час у середовище тих громад, діяльність яких ще не була спотворена мінусами життя в мегаполісах [7, с.70].

Одним із перших визначень цього поняття запропонував американський дослідник В.Сміт у 1977 р., який окреслив етнічний туризм, як туризм, основною метою якого є пізнання глибинних традицій екзотичних народностей та включає відвідування їхніх домівок та поселень, спостереження за обрядами [13]. Інші американські вчені Р.Макінтош та С.Гольднер, переглянувши запропоноване ним визначення, окреслили етнотуризм як подорож з метою спостереження за культурою і способом життя по-справжньому екзотичних народів [13].

Дослідник з Вашингтонського університету П.Ван ден Берг у 1992 р. описав етнічний туризм, як форму туризму, де культурна екзотика тубільців є основою “приманки” для туристів [13].